

De litterære selskabers rolle i formidlingen

“Det finns alltid en tredje utväg”

AF SØREN SØRENSEN

Det er muligt at nogle mennesker vil se på listen over de litterære selskaber som om den var indholdsfortegnelse til Glemmebogen. Andre, bl.a. de mange der i disse år søger til eller ligefrem er med til at stifte nye sådanne selskaber, oplever dem som Den Nødvendige Erindring.

Ifølge en anekdotisk beretning blev en bødker engang forfulgt af ulve; han var ude med sin kane og transporterede et læs tønder og kar han havde produceret. Midt på Ljusunns is mødte han en gammel kone, var fristet til at ofre hende til rovdyrene, så han kunne frelse sig selv og hesten, men tog hende anstændigvis op i kanen, mærkede at det øgede læs sænkede farten, og gav sig derfor til at vælte tønder og kar ned fra ladet. Alligevel vandt ulveflokkens ind på dem. Da indså han hvad løsningen var: hun hentede hjælp, selv hoppede han ind under et bryggerkar og ud på isen. Mens ulvene gik til angreb på hans tøndestavsfæstning, sagde han til sig selv følgende bevingede sætninger: Så fort jag kommer i något trångsmål hädanefter, sade han, ska jag komma ihåg detta bryggkaret. Jag ska tänka att jag inte behöver göra orätt mot mig själv och inte mot andra. Det finns alltid en tredje utväg, bara man är i stånd att hitta den.

Så langt er hverken filosoffer og gangstere i stand til at tænke; de to erhverv synes at være enige om at der kun er to muligheder: enten - eller. Det synes således forståeligt at Søren Kierkegaard går ud fra den Grundsætning, at alle Mennesker ere kjedsommelige. Gangsteren gør det mindre ordrigt; han nøjes i almindelighed med et “pengene eller livet”. Det kan nok kaldes ret kjedsommeligt, og et egentligt valg er det jo ikke: vil man af med pengene og beholde livet, eller både liv og derefter pengene, oven i købet så at sige. Det er endimensionalt.

Nu ville det være galt at beskrive politikere som synteser af filosoffer og hold-up-mænd; politikere har ganske vist ofte filosofiske grunde til at ville tage både en del af ens penge og af ens liv, men i en vis henseende virker de ligeså endimensionale som de to andre: de synes nemlig kun at være i stand til at se at samfundets opgaver enten kan løses af det offentlige, eller også kan de løses af private firmaer. Heller ikke journalister synes at være i stand til at se længere end til enten-eller; også i deres forestillinger findes kun væsener eller virksomheder, og i éndimensionale systemer søger modsætningerne altid at ophæve sig selv ved at komme til at ligne hinanden.

Alle tager de imidlertid fejl, som bødkeren indså. Man må med Nils Holgersson hos Selma Lagerlöf tørt konstatere: Jag kunde väl tro, att jag inte skulle få något besked, när jag frågade en människa. Vi har da gjort som han og spurgt en ravn, som bekendt er det visdommens fugl i nordisk mytologi hvor den ene hedder bevidsthed, den anden erindring, og det er den der kommer med den efter moderne psykologisk forskning noget tvivlsomme anekdote om bødkeren der var klogere end Søren Kierkegaard, hold-up-mændene, politikerne og pressens gentlemænd.

Det er præcis det de litterære selskaber er, de er netop denne tredje udvej i litteraturformidlingen. De er ikke erhvervsdrivende, de er ikke offentlige, de er kollektive, en slags urbrugsforeninger til anskaffelse og bearbejdning af den litterære arv. De litterære selskaber fungerer altså som de bryggerkar der sikrer d

Det er præcis det de litterære selskaber er, de er netop denne tredje udvej i litteraturformidlingen. De er ikke erhvervsdrivende, de er ikke offentlige, de er kollektive, en slags urbrugsforeninger til anskaffelse og bearbejdning af den litterære arv. De litterære selskaber fungerer altså som de bryggerkar der sikrer den litterære kulturs overlevelse under de kommercielle ulves rasende angreb mens den gamle Finn-Malin pisker på sin kæphest for at bringe hjælp fra de virkelige læsere.

Engang var der en slager der gik på omkvædet: Det er en kold tid vi lever i, og vist er der gået frost og råd i kvalitetsbegreberne. En af tidens tænkere, ham der har sigt han har set verden begynde, har beskyldt tiden for at være infantil. En anden der har set verden ende, fremhæver dumheden som dens mest fremherskende karakteristikum. Modforestillingerne varme, modenhed og klogskab findes i de litterære selskaber; ikke bare er de overvejende præget af modne kvinder, de er tillige ledet af modne tanker, modnede tanker, og alle har de i deres formålsbestemmelser udtryk som at øge og sprede kendskab til og kundskab om, inspirere til forskning i, drive folkeoplysning, give kunstneriske og intellektuelle oplevelser. De litterære selskaber fungerer som de egentlige modbilleder til en infantiliseret, fordummet og fordummende populærkultur.

Sociologerne er til gengæld blevet opmærksom på "frivilligsektoren", eller netop "den tredje sektor", NGO'-erne som udretter hvad erhvervslivet ikke har interesse i og regeringssystemerne ikke har mod til. Tanken om det engagerede menneskes ulønnede indsats til gavn for samfundsudviklingen er ved at vinde indpas i samfundsbeskrivelserne. Dette er reelt grundlaget for det civile samfund i de nordiske lande; det politiske system er i historiens lys ikke andet end en videreudvikling af et organisationssystem der fungerer i samfundet og på erfaringens grundlag bliver bragt ind i staten og de statslige organisationer. I bekæmpelsen af statslige overgreb mod trosfriheden - der jo kun er én side af ytrings- og tankefriheden - tog folk sagen i egen hånd og organiserede sig selv og så at skræddere og skomagere faktisk sørgede for at

tog folk sagen i egen hånd og organiserede sig selv og så at skræddere og skomagere faktisk sørgede for at evangeliet kunne forkyndes for de fattige, at de fik ting til at fungere som farisæere og skriftkloge ikke kunne, og da slet ikke ligeså effektivt.

Det er også erfaringerne i de litterære selskaber.

Der eksisterer en åndelig arvemasse, en ophobning af personlige, folkelige historiske erfaringer, og den eksisterer i litterær form. Erfaringerne er i århundredernes løb transformeret til digte, skuespil og beretninger, de beriger både sjæl og intellekt, de berigedes hjerter løber fuldt derved, og mundene løber over.

Heraf opstår det litterære selskab. Somme tider kan tændingsgnisten gerne være lokalhistorisk: Emil Aarestrups lægebolig i Nysted bliver ledig, én ser muligheden for at indrette mindestuer. Drachmann boede i et nærmere bestemt hus på Skagen, og Nykøbing Mors blev delvis til byens dybe forargelse sat på det litterære verdenskort af en tosproget verdensmand; konflikten mellem Jante og Kjørkelvik sætter sig skriftspor, det naturlige sted at opsamle disse er den lokalhistoriske samling på biblioteket i byen. Byrådet i Thisted beslutter at rydde gammel beboelse for at skaffe parkeringspladser - og overser at et af husene er J.P. Jacobsens fødested - *bristande pietet* som Gustav Frøding kaldte det i en anden anledning. Folk der faktisk har læst Jacobsens værker, danner et selskab for at redde huset. Men formålsbestemmelsen bliver udformet som svar på den misere der

har fremkaldt selskabets dannelse: det at mennesker i fuldt alvor kunne planlægge nedrivning af et hus fra hvilken verdenslitteratur er udgået, har behov for den litterære dannelse de åbenbart ikke har fået på anden vis. Eff

Effekten bliver også med det lokalhistoriske udgangspunkt at samlingspunktet bliver den litteratur den samlende personlighed er ophavsperson til og de tanker om livet og verden der er nedlagt i disse værker.

Det litterære selskab ser sin fremmeste opgave i at gøre en bestemt ophavspersons eller en bestemt periodes frembringelse gældende i en nutidig sammenhæng. Den opgave tager ingen andre på sig, og mange selskaber gør hvad forlagene kunne have gjort: de sørger for at værkerne er tilgængelige. Ingemannselskabet sørgede i 600-året for Kalmarunionen for at versromanen om Dronning Margrethe blev genudgivet. Holbergselskabet af 23. September stod i 1920'erne for en lang række grundigt kommenterede klassikerudgaver. Udgivelse af kildeskrifter, breve osv. til og fra forfatteren er et vigtigt bidrag til det litterære kredsløb. Mange selskaber har udgivelse som en vigtig del af deres virksomhed, nogle som den væsentlige del deraf. Forfatterskabet gøres gældende ved påvisningen af at det har gyldighed.

Det samme sker når selskaberne genererer sekundær litteratur som biografier, bibliografier eller videnskabelige publikationer (i øvrigt) om forfatterskabet, dets forudsætninger og dets følgevirkninger, som bøger, på video, på internet. Når Heiberg-Selskabet udgiver Annalisa Forssbergers bog om Johanne Luise Heiberg, når Blicher-Selskabet publicerer Erik Harbos værk om Himmelbjergmøderne, så viser det at selskaberne er arnesteder også for ny forskning, fordi de danner ramme om at der stilles spørgsmål til forfatterskabet, findes nye kilder, belyses nye sider af forfatterskabet og dets forudsætninger - eller ligefrem andre sider end dem der primært og traditionelt har interesseret universiteterne. Uden selskabernes indsats på dette område ville vi være både infantilere og dummere. I formålsbestemmelsen for Selskabet Bellman i Danmark står der som det første moment at selskabet skal inspirere til forskning i Bellmans værk. Det

formålsbestemmelsen for Selskabet Bellman i Danmark står der som det første moment at selskabet skal inspirere til forskning i Bellmans værk. Det vigtigste er måske at selskaberne kan danne ramme omkring mødet mellem fagfolk og amatører hvorved varmen kommer til.

Samarbejdet med institutioner der så at sige professionelt arbejder med litteratur, kan antage karakter af ideer til tidsskriftnumre. Der er eksempler på at de litterære selskaber har taget initiativet til at tidsskrifter har udgivet sær- og temanumre omkring et bestemt forfatterskab; et eksempel er *Spring Tidsskrift for moderne dansk litteratur* nr. 13-98 som med en vis largesse i sine definitioner optages af tretten artikler om J. P. Jacobsen. Af disse hidrører en del, godt halvdelen, fra et seminar som J.P. Jacobsen-selskabet tog initiativet til og fik gennemført som et led i sin omfattende markering af 150-året for digterens fødsel - der i øvrigt også satte sig spor i periodiske udgivelser fra universitetsinstitutter.

Også på denne måde opfylder selskaberne deres formålsbestemmelser og formidler ny viden til grupper uden for deres egen medlemskreds. En del litterære selskaber udgiver medlemstidsskrifter eller nyhedsbreve hvori der formidles forskningsresultater eller jævne betragtninger, bringes anmeldelser af relevante udgivelser osv., udgivelser som Blicher-noter, Bogvennen, Grundtvig-Studier, Wiediana, Anderseniana, Munkiana, Nyhedsbrev fra Limfjordsegnens Litteratur Samvirke, Meddelelser fra Selskabet Bellman i Danmark, Klods Hans, Sherlockiana... Når det gælder de

svenske litterære selskabers samarbejdsnævn, så er forholdet det at et af de vægtigste og fornemste litterære tidsskrifter på svensk faktisk er redigeret og udgives af styrelsen for DELS.

Dokumentationen kan også antage andre former end de sekundært-litterære. Selsk

Dokumentationen kan også antage andre former end de sekundært-litterære. Selskabet Bellman i Danmark har inden for sin styrelse den måske største kender af den bellmanrelaterede billedkunst, illustrationer såvel som selvstændige kunstværker; sådanne kunstværker er rene udtryk for forståelselæsning af det pågældende forfatterskab og dermed udtryk for fortolkninger der gives en kunstnerisk form. På den måde forener de dokumentationen af receptionshistorien med oplevelsen, og derfor er sådanne forfatterrelaterede udstillinger af stor vigtighed. En stor udstilling på et relevant museum er dermed endnu et eksempel på det litterære selskabs arbejdsformer, i og for sig en særlig vinkling af den mindstue eller museumssal som så mange selskaber har som en hovedgave.

Faglige sammenkomster arrangeres af selskaberne for at formidle nye forskningsresultater; i den nærmere fremtid vil Guldalderinstituttet færdigplanlægge et seminar om Goethe og den danske guldalder, den danske sangtradition og dens forbindelse til Carl Michael Bellman skal der rapporteres om ved et internationalt symposium i Helsingfors i 2000. Dette arrangement er i øvrigt en fortsættelse af symposier i København 1996 og i Växjö 1998, for mange selskaber indgår i et internationalt samarbejde.

Erfaringen fra de seminarer og symposier der har fundet sted, er at der ikke bare refereres til hvad forskerne allerede har fundet; også her genereres nye indfaldsvinkler, åbnes nye perspektiver når forskere med forskellige udgangspunkter jævnfører deres idéer med andres erfaringer, andres idéer med egne erfaringer.

De litterære selskabers funktion inden for folkeoplysningen er selvfølgelig. Deres sammenkomster har det naturlige samlingspunkt i det folkelige foredrag hvor en forsker - eller en litterær overlæge - møder læsere med speciel interesse i det pågældende forfatterskab og fortæller om sin læsning af bestemte værker, bestemte tendenser i værkerne, optælling af blomsternavne i dem, antallet af stavfejl i manuskripterne eller

Faglige sammenkomster arrangeres af selskaberne for at formidle nye forskningsresultater; i den nærmere fremtid vil Guldalderinstituttet færdigplanlægge et seminar om Goethe og den danske guldalder, den danske sangtradition og dens forbindelse til Carl Michael Bellman skal der rapporteres om ved et internationalt symposium i Helsingfors i 2000. Dette arrangement er i øvrigt en fortsættelse af symposier i København 1996 og i Växjö 1998, for mange selskaber indgår i et internationalt samarbejde.

Erfaringen fra de seminarer og symposier der har fundet sted, er at der ikke bare refereres til hvad forskerne allerede har fundet; også her genereres nye indfaldsvinkler, åbnes nye perspektiver når forskere med forskellige udgangspunkter jævnfører deres idéer med andres erfaringer, andres idéer med egne erfaringer.

De litterære selskabers funktion inden for folkeoplysningen er selvfølgelig. Deres sammenkomster har det naturlige samlingspunkt i det folkelige foredrag hvor en forsker - eller en litterær overlæge - møder læsere med speciel interesse i det pågældende forfatterskab og fortæller om sin læsning af

bestemte værker, bestemte tendenser i værkerne, optælling af blomsternavne i dem, antallet af stavfejl i manuskripterne eller personlige konflikter som baggrund for forståelsen af forfatterskabet, hvad det nu kan være. En sammenstilling af selskabernes årsprogrammer vil vise bredden og dybden i deres virksomhed. Det meste af denne virksomhed retter sig formentlig til selskabernes egne medlemmer, men ikke helt lidt af det når faktisk den interesserede almenhed, således Brandesselskabets forelæsningsrække i vinteren 2000 der har været noget af et tilløbsstykke.

Et ikke uvæsentligt element i virksomheden i de litterære selskaber er netop den litterære oplevelse, oplæsningen, dramatiseringen, afsyngningen. Oplevelsen spiller selvsagt en helt central rolle i formidlingen

af det forfatterskab selskabet er dannet rundt om.

Der er ingen tvivl om at de litterære selskaber i tradition og funktion er forskellige, ligesom de er forskellige i deres udgangspunkt og umiddelbare sigte. Derimod er det hævet over enhver tvivl at de spiller en rolle i litteraturformidlingen, i første række for tusinder af interesserede mennesker der flokkes om selskaberne, i det videre for den litterære verden som sådan. Det er karakteristisk for vor kolde, infantiliserede og fordummede samtid at der bestandigt findes nye forfatterskaber at danne litterære selskaber om, forfatterskaber, perioder eller lokaliteter. Selskaberne opstår altså ud fra et manifest behov blandt mennesker på samme måde som de gudelige bevægelser i forrige århundredes begyndelse opstod ud fra en oplevelse af at gudeligheden netop ikke blev varetaget af statsmagten eller dens ansatte, eller de folkelige bevægelser i århundredes slutning opstod ud fra et behov for selvorganisering, ikke bare fordi det politiske system svigtede, mange af dem blev til fordi heller ikke det højt besungne erhvervsliv var i stand til at imødekomme de elementære behov for forarbejdning, afsætning eller leverancer af livsfornødenheder.

Litterære selskaber har man altid kendt, men når der i disse år opstår så mange nye, er baggrunden den selvsamme, hverken det offentlige eller det erhvervsbestemte system er i stand til at imødekomme litterært interesseredes behov for at beskæftige sig og more sig ved litterære frembringelser. Deres rolle i det litterære kredsløb er derfor at være som hjertepumpen eller åndedrættet i den menneskelige organisme; man kan vælge metaforik: enten som den muskulatur der sørger for at drive litteraturen rundt til alle organer i samfundslegemet og sikre at alle celler får den åndelige næring de har behov for til at overleve og udvikle sig, eller som det filter der tilfører organismen den livsnødvendige kvalitetslitteratur og udskiller den kvælende kioskdito. Når man tvinges til at træffe et valg, hvor kjedsommeligt det i Kierkegaards forstand

påtaget sig for den litterære verden.

Man nedsatte derfor et arbejdsudvalg bestående af biblioteksleder Helen Krag Jacobsen, Johannes V. Jensen Forum i Farsø, daglig leder Peter Rannes, Hald og forfatteren Søren Sørensen, Selskabet Bellman i Danmark. Efterfølgende har udvalget optaget kontakt med dels de ikke-repræsenterede selskaber, dels med Danmarks Biblioteksforening der har vist stor interesse for et videregående og konkret samarbejde med de litterære selskaber. Bl.a. planlægges en landsomfattende fejring af digteren Emil Aarestrup den 4. december 2000 i anledning af 200-året for hans fødsel. De litterære selskaber vil uden tvivl manifestere sig i den kommende tid.

SØREN SØRENSEN

er forfatter

*Artiklen er bearbejdet efter et foredrag
ved de litterære selskabers seminar på
Hald Hovedgård 5. 11. 1999*

Til samarbejdsudvalget har foreløbig følgende selskaber m.v. sluttet sig:

*Blicherselskabet • B.S.Ingemann-selskabet • Det Danske Guldalderselskab • Det Danske Sprog- og
Litteraturselskab • Emil Aarestrup Selskabet • Foreningen for Boghaandværk • Foreningen
Guldalderinstituttet • Georg Brandes Selskabet • H.C.Andersen-samfundet i København •
H.C.Andersen Samfundet i Odense • James Joyce Selskabet • Johannes V.Jensen Forum •
J.P.Jacobsenselskabet • Nykøbing Mors Biblioteksforening/Limfjordsegnens Litteratursamvirke •
Selskabet Bellman i Danmark • Selskabet for Børnelitteratur i Danmark • Aakjærselskabet.*